

СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ В ПРЕПОДАВАНЕТО НА ПОЛИТИЧЕСКА ИКОНОМИЯ

Васил Проданов¹

След 1989 г. у нас бе създадена невярната представа за политическата икономия като за дисциплина, свързана еднозначно с държавния социализъм и неговата марксистко-ленинска политическа икономия. Поради това и преподаването на тази дисциплина бе прекратено и тя бе заменена с макро- и микроикономикс, които се разглеждаха като идеологически неутрални и съответстващи на реалностите на пазарната икономика. Наложиха се представите на неокласическия икономикс, наблягащ на пазарната среда и пазарните субекти и склонен да подценява или пренебрегва политическите фактори. Това бе свързано с изключително тежката за българската икономика и за България представа, че икономиката може и трябва да се развива без политическа намеса, че „държавата е лош стопанин“ и тя (икономиката) може и трябва да се разглежда като повече или по-малко независима от политиката реалност.

Световната икономическа криза през последните години обаче показва, че без държавата и политици, които са добре обучени, за да реализират успешна политика в икономиката, държавите изпадат в тежко състояние. Политическите фактори имат решаващо значение за икономическите резултати. Погледът към водещите западни издателства и университети показва също, че това не само, че е запазваща силни позиции сфера на изследвания, дисциплина и специалност, но че и претърпява днес даже в известен смисъл възраждане. Робърт Гилпин отбелязва: „Изучаването на политикономията сега е много модерно сред историци, икономисти и социолози.“²

1. ВЪЗХОД, ПАДЕНИЕ, НОВ ВЪЗХОД НА ПОЛИТИКОНОМИЯТА И ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ ГРАНИЦИ НА НЕЙНИЯ ПРЕДМЕТ

В своята история политикономията има различни и променящи се значения. Възниква през XVIII век като раздел на моралната философия. Търсейки отговор на въпроса какво прави някои страни богати, а други бедни, Адам Смит го открива не само в икономическите сили, но също и в правната и политическата среда, която не може и не трябва да бъде отделяна от икономическата. Собствеността е едновременно основа на функционирането на икономиката, но и основно човешко право, заради опазването на което се създава държавата. Икономиката като производство, разпределение, обмен и потребление на материални блага може да функционира успешно само в съответно взаимодействие с държавата и държавниците трябва да имат познания за това как да осигурят такова успешно взаимодействие. Затова в „Изследване на природата и причините на богатството на народите“ политикономията е предложена

¹ Васил Проданов е член-кореспондент на БАН, професор, доктор на философските науки, преподавател в катедра „Политическа икономия“ – секция „Философия“, на УНСС.

² Гилпин, Р. Глобална политикономия, С., Изд. Дамян Яков, 2003, с. 38.

като „дял от науката на един държавник или законодател“. Сред причините за богатството на народите са и институционалната рамка и действията на държавника, които осигуряват съответните благоприятни условия за натрупване на богатството. Политическата икономия е тясно свързана с моралната философия, поради което има и нормативни измерения.

Маркс ще изведе в своята политикономия на преден план отношенията на собственост и техните каузални взаимовръзки с останалите сфери на обществен живот, анализирайки как промените в отношенията на собственост са обвързани, от своя страна, с равнището на развитие на това, което той характеризира като производителни сили, и с цялостната структура на обществото. Политикономията изследва явления, които ни дават ключа към обяснение на всички процеси в обществения живот. Маркс ще се опита да направи революция в политикономията, като въведе понятието за класа като обвързващо помежду им икономическата и политическата сфера, наблягайки че държавата провежда определена икономическа политика чрез интересите на съответни социално-икономически групи и те също трябва да станат част от научното изследване. След това тези идеи ще бъдат поставени в основата на политикономията на една специфична форма за догонваща модернизация, която се развива в страните от Централна и Източна Европа, както и в бившия Съветски съюз – тази на държавния социализъм, при който държавата се превръща не просто в основен, а в единствен субект на мобилизационен тип модернизация в общества, в които селското население в началото на този процес стига до 80-90 %. Този вид политикономия ще стане известна като марксистко-ленинска политическа икономия.

Джон Стюарт Мил следва разбиранията на Адам Смит и за него политикономията учи как държавата да стане богата. Богатството на народите е в произведените стоки, а това зависи както от функционирането на икономиката, така и това на държавата. Политикономията се занимава именно с това взаимодействие, което в крайна сметка трябва да увеличи богатството.

В края на XIX век Алфред Маршал обаче заменя термина и понятието политикономия с термина и понятието за икономикс, с което ограничава силно сферата на икономическата наука. Причините за тази промяна са многопосочни.

От една страна, политикономията по същество е първата обособила се самостоятелна социална наука (заедно с правото преди това), но от края на XIX се разгръщат редица други социални науки като политическата наука, социологията, социалната философия, социалната психология и пр., които отнемат част от проблематиката на политическата икономия.

От друга страна, нарастващата мощ на пазарните сили и на пазарните субекти създава нагласата, че те могат да бъдат изследвани като самостоятелен предмет, откъснат от останалите фактори на обществото. Пазарът може да бъде разбран като относително автономна реалност със свои закономерности, които могат да бъдат обяснени с това, че на него основен субект е автономният индивид, преследващ рационално своите интереси и максимизиращ своята изгода. Икономиксът е наука за рационалния избор или употреба на дефицитни, недостигащи, оскъдни по своята природа средства, за да се постигнат специфични цели. За разлика от нея формира-

щата се самостоятелна политическа наука има за свои основни субекти общностите и е свързана с вземането на колективни решения.

От трета страна, по това време е във възход позитивизма, който претендира да бъде методология на обособена от ценности и идеологии наука и отделянето на икономиката от политиката и политическите въздействия става в контекста на стремеж за създаване на обективно и независимо от идеологии и политики знание за икономиката, подобно на знанието на природните науки. Следвайки Алфред Маршал, през 1932 г. в „Природата и значението на икономическата наука“ Лайънъл Робинс, бивайки привърженик на маржинализма, ще даде своята знаменита дефиниция на икономикса като „изследване на човешкото поведение като отношение между цели и недостигащи средства, които може да имат алтернативна употреба“. Той ще отхвърли връзката между икономикса и етиката, която имаме в политикономията от времето на Адам Смит, като ще наблегне, че докато първото е свързано с фактите, второто се отнася до оценки, а това са съвсем различни неща. За него икономиксът не е свързан с конкретно социално съдържание, а е един от разделите на една всеобща наука за рационалната дейност. П. Самюелсън, който ще напише един от най-преиздаваните и ползвани учебници по икономикс, ще го дефинира като наука за редките производствени ресурси, избирани във времето от хората и обществото с помощта на парите или без тяхно участие, с цел производство на различни стоки, които след това се разпределят в настоящето и бъдещето между групите и обществата.

В тези значения и с позитивистка употреба икономическата наука започва да се възприема така в неокласическата традиция на чикагската школа с нейния методологически индивидуализъм и епистемологически позитивизъм на „свободно от ценности“ знание. За разлика от нея, за политическата икономика се смята, че е нормативна дисциплина, опираща се на ценностни предпоставки. Но именно поради това се отхвърля нейната научност. Неслучайно възходът на икономикса на различните му етапи съвпада със съответни периоди в развитието на позитивизма в методологията на социалното познание и философията, опитващ се да изгради социалните науки по подобие на природните. В англоамериканския свят това разбиране ще стане доминиращо през 40-те и 50-те години на XX век. В своята неокласическа версия икономиксът ще доведе до политики, според които държавата е проблем, а не решение и ще наблегне на дерегулацията, приватизацията, гъвкавостта на пазара.

Методите на икономикса и особено неговият методологически индивидуализъм, правещ изходен пункт на обяснение на икономическата реалност индивидуалната рационалност, започват да се разпространява в редица други социални науки – в правото, развитието на новия институционализъм в социологията и антропологията. На тази основа започва да се търси решение почти на всеки социален проблем. Това, от своя страна, поражда остри критични реакции, че той пренебрегва спецификата и взаимовръзките на областите, с които са свързани тези дисциплини.¹

В същото време политикономията не изчезва от академичните изследвания и образованието в развитите западни страни, макар в определен период да изглежда изтика-

¹ Вж. Basu, Kaushik. *Prelude to Political Economy: A Study of the Social and Political Foundations of Economics*, New York: Oxford University Press, 2000, p. XI.

на в периферията на икономическите изследвания и преподаването, да се възприема като изминал етап на по-ранно и недостатъчно научно развитие на тази дисциплина. Тя продължава да функционира поне в **две допълнителни значения**. **Първото** е като област на изследване, свързана с взаимовръзките между икономика и политика, икономикс и политически науки, а **второто** – видяна е като методологически подход, наблягащ на индивидуалната рационалност (често наричана публичен избор), или като социологически подход, свързан с институционален анализ. Във второто значение тя често се превръща в своеобразна експанзия на методите на икономикса отвъд границите на икономическата реалност и дори в претенции да се поставят основанията на „нова позитивна политикономия“, която обаче се изгражда със същия позитивистки и индивидуалистичен инструментариум, както и неокласическия икономикс. От началото на 70-те години на XX век насам тя започна да връща своя авторитет в контекста на кризата на теориите за растежа, на появили се идеи за „граница на растежа“ и „качество на живота“.

Няколко са факторите, които доведоха до това, че в края на XX век „терминът политикономия се върна на мода дори сред икономистите, но съществуват важни разлики с по-ранната му употреба“.¹

Първо. Политическата наука се разгърна като самостоятелна наука през XX век, отделяйки се от икономическата наука, но се оказа, че в условията на глобализация тя е изправена пред криза, тъй като основните ѝ теоретични достижения са свързани с националната държава и обособеността на националната държава от глобалната икономика и глобалните отношения.²

Второ. Крайностите на абсолютизирането на съвършената икономическа конкуренция и отделянето на икономиката от политиката се сблъскаха с реалностите на кризисните процеси в националните и в световната икономика в резултат на пренебрегването на политическата регулация на икономическите процеси и това намери особено силен израз както в азиатската икономическа криза през 1997 г., така и в световната икономическа криза след 2008 г. При това се оказа, че икономиките с по-висока държавна регулация, каквито са тези на страните от БРИК, се справят по-добре със световната икономическа криза. Затова ако преди едно-две десетилетия вдигат шум книги от типа на „Краят на държавата“,³ сега се появяват заглавия с противоположни интерпретации като „Възходът на държавата“.⁴ А в солидното си монографично изследване „Реконструиране на политическата икономия“ Уйлям Таб ще заяви, че „след неолиберализма като политическа практика и неокласическия икономикс като теоретическа позиция силата на политикономическият подход ще стане по-очевидна като професия. Причината е, че социалното натрупване и регулаторният режим, които доминираха в поствоенния период, ерозират... Негативните последствия съответ-

¹ Гилпин, Р. Цит. съч., с. 39.

² Busumtwi-Sam, J. and Dobuzinskis, L. (Eds.) *Turbulence and New Directions in Global Political Economy*, New York: Palgrave, 2003, pp. 15-32.

³ Ohmae, K. *The End of the National State: The Rise of the Regional Economies*, London: HarperCollins, 1995.

⁴ Mostous, Y.G. and E.H.Gue, D.F.Diitman. *The Rise of the State: Profitable Investing and Geopolitics in the 21st Century*, FT Press, 2011.

но имат висока цена; в определен смисъл се отиде твърде далеч и има потребност да се изгради нов стабилен регулаторен модел.¹

Трето. Позитивизмът в развитите западни страни като философска методология на социалните науки, отъждествяващ особеностите на социалното познание с това на природните науки и разглеждащ като модел на научно познание природните науки, бе изтикан встрани от 60-те години на XX век. Това стана благоприятен фактор за нов възход на политическата икономика. Съществена роля за нейното ново развитие има експерименталният икономикс. Става ясно, че не може изкуствено да разделяш факти от ценности и че ценностите присъстват на всички етапи на икономическото изследване. А това, от своя страна, означава, че различните политикономически модели са обвързани с различни интереси и идеологии.²

Четвърто. В социалните науки като цяло протече процес на трансформация по посока на отказ от крайностите на дисциплинарните деления и нов възход на интердисциплинарни подходи и взаимодействия.

Пето. Не се възприема като неоспорим и методологическият индивидуализъм, на който се опира икономиксът и който пренебрегва възможността за системни следствия от икономическите решения. Започва да се разглежда като не по-малко значим един алтернативен подход на методология, какъвто е икономическият холизъм, който обаче е обвързан с въвеждането и на социологически и политически предпоставки при икономическия анализ.

Става ясно, че не можем да разделяме индивидуалните от колективни решения и едните да свързваме с икономикса, другите с политическата наука, защото в едно демократично общество колективните решения на общността в голяма степен представляват агрегирани индивидуални предпочитания. Публичният избор често отразява влиянието на частни индивиди и групи чрез лобиране, политическо финансиране и контрол върху подбора на кандидати за различни позиции в държавата. И обратно, публичният живот и в частност политиката влияят върху индивидуалните решения и цели на индивидите чрез възпитанието, езика, цялостната социална среда, следваните политики от страна на държавните институции. Така политическото изглежда неотделимо от икономическото и обратното. В абстракция те могат да бъдат отделени и така да се формират отделни дисциплини като икономикса и политическата наука, но те не могат да ни дадат реалното функциониране на изследваните от тях обекти.

Политикономията е една от дисциплините, занимаваща се с проблеми на икономиката. Тя се основава на факта, че анализиране на реалните процеси не може да стане без разглеждане на цялата съвкупност от директни и индиректни зависимости помежду им, което е работа на политикономията. В момента върви непрекъсната дискусия за причините на световната финансова и икономическа криза, които се търсят както във функционирането на световните финансови пазари, така и в действията на правителствата, макар че в едни или други обяснения акцентът може да бъде поставен върху икономическите или политическите причини. „*Ние можем да дефинираме*

¹ Tab, William K. *Reconstructing Political Economy: The Great Divide in Economic Thought*, New York and London: Routledge, 1999, p. 2.

² Stillwell, F. *Teaching Political Economy: Curriculum and Pedagogy*, In: *The Proceedings of the 11th Australasian Teaching Economics Conference*, Ed. by S.L. Cheung, The Univ. of Sydney, 2005, pp. 109-110.

*политическата икономия като изследване на механизмите, използвани или използвани от обществото, за да действа обществената икономика, разбирайки обществената икономика като включваща инструменти, институции и човешка енергия, които произвеждат стоки и услуги. Социалните избори при производството и разпределението са ограничени от структурите на управление и от една културна икономика на нагласи, норми и ценности, въплътена в исторически специфични институции на обществото.*¹

Развиват се специфични направления на политикономическо знание, занимаващи се с отделни аспекти на отношението между политически институции и икономика. „Гражданското общество в нарастваща степен е преоткривано като централен фокус на политическата икономия“.² През 1982 г. Ричард Макензи формулира термина „конституционен икономикс“, свързан с въпросите за влиянието на икономическите проблеми върху развитието и състоянието на конституционната структура на държавата. След това Джеймс Бюканан разработва съответна дисциплина, което му дава възможност да спечели през 1986 г. нобелова награда за „развитието на договорните и конституционни основи на теорията за вземането на икономически и политически решения“. По-късно Лудвиг ван ден Хаув ще формулира конституционния икономикс като модерна „наука за законодателството“. От 1990 г. започва да излиза специално списание „Конституционна политическа икономия“. По подобен начин почти всяко социално явление може да се превърне в център на специфичен политикономически анализ.

Така, в тесния смисъл на думата, политикономията се възприема като свързана с различни отношения между икономиката, политиката, държавата, а в широкия включва едно много мащабно интердисциплинарно поле на взаимовръзка на икономическите феномени с останалите елементи на обществото – например ролята на културата за икономическите резултати и развитие.³ Традиционните икономически сфери като пазара и конкуренцията започват да се разглеждат и като политически институции. И обратно, държавата, партиите, процесите на избор и представителството започват да се анализират от икономическа гледна точка. Така се формира специфично проблемно поле, включващо както проблематиката на политическите науки, така и тази на икономикса, но от гледна точка на взаимодействието помежду им и на приложението на методи на едната дисциплинарна област към другата, както и обратно. В обобщаващи изследвания от последните години политическата икономия се разглежда **„като голям синтез“**, който играе ролята на **„методология на икономикса, приложен към анализа на политическото поведение и институции. Като такава тя не е единен, обединяващ подход, а семейство от подходи.“**⁴

¹ Tab, William K. *Reconstructing Political Economy: The Great Divide in Economic Thought*, New York and London: Routledge, 1999, p. 15.

² Busumtwi-Sam, J. and Dobuzinskis, L. (Eds.) *Turbulence and New Directions in Global Political Economy*, New York: Palgrave, 2003, p. 9.

³ Alesina, Alberto F. *Political Economy*, NBER Reporter, 2007, № 3 pp. 1-5.

⁴ The *Oxford Handbook of Political Economy*, Ed. by B.R.Weingast and D.A.Witman, Oxford University Press, 2006, p. 3.

Развива се и съдържанието на понятието за икономикс, заедно с това се трансформират отношенията между икономикса и политическата икономика като най-общо те се развиват в две посоки. От една страна се разграничават типове изследвания и подходи към икономическата реалност, като в единия случай тя се разглежда в абстракция, като нещо независимо от останалите фактори на обществото, а в други – във взаимодействие с тях. Трансформацията води до това, че в някои случаи икономиксът и политикономията започват да се употребяват като взаимозаменяеми понятия. Съдържанието на икономикса се променя и силно се социологизира.

В същото време съвременните версии на политикономията не са равнозначни на класическата политикономия, а в много отношения се опират на предходни движения на икономикса, а и на резултатите на социалните науки и математиката изобщо през последните десетилетия. Както се отбелязва в тритомната „Енциклопедия по политическа икономика“:
*„Политическата икономика не отхвърля икономикса, а признава, че съществуват граници на всяка форма на научно изследване на обществото, която показва тенденции към икономизъм, неисторичност или аполитичност. Така, макар че политическата икономика се изгражда до голяма степен върху идеи на политическите науки и икономикса, тя привлича също така и историята, социологията и антропологията, за да предаде и разбере социокултурния и историческия контекст, в които действат политическите науки и икономиксът... Политическата икономика не е нито свободна от ценности наука, нито обособена кула от слонова кост, чисто академичен дебат за отношението между държавите и пазарите. Напротив, по своята същност тя е нормативна и практическа дисциплина...“*¹ По своята същност тя е дисциплина, която търси решаване на проблема за политиките.

Разгръщат се различни школи в политикономията в зависимост от общата концепция за отношението между икономикса и политика и ролята на политиката за решенията, които се вземат в икономиката, както и за икономическите резултати. Принципите на формиране на тези школи са различни методологии, които, от своя страна, могат в едни случаи да разширяват, в други да свиват обхвата на политическата икономика. Като цяло те представляват различни конкуриращи се парадигми на политическа икономика, от които следват и различни типове икономически политики и версии на регулация на икономиката от държавата, от една страна, и на политиката, от друга. Те се опират на различия в методологиите и философиите, които стоят зад тях, и могат да служат като основа на действията на различни политически партии.

При това в отделните политикономически изследвания ще срещнем различни класификации на тези конкуриращи се парадигми или школи в политикономическата наука. Уилям Таб отбелязва, че са „възможни множество таксономични категоризации за разграничаване на различните клонове на икономическо мислене“ и самият той се обръща към разделението на „две култури“ на Чарлз Сноу, разграничавайки „две култури“ в икономическото познание – едната се опитва да го изгради по подобие

¹ Lee, Simon. Political Economy, In: Encyclopedia of Political Economy, Ed. By Phillip O'Hara, Vol. 3, London and New York: Routledge, 2001, p. 1225-1226.

на природните науки, а другата има предвид неговите хуманистични измерения и обвързаността му с ценностите.¹

Бари Кларк пък разграничава класическа либерална политикономия, радикална политикономия, консервативна политикономия и модерна либерална политикономия.² В други изследвания ще открием различни версии на стара и нова институционална политическа икономика, посткейнсианска, феминистка, екологическа политикономия.³

По-долу изброявам едно от най-популярните разделения на различни школи, извеждайки десет най-важни от тях. В показалеца на тритомната „Енциклопедия по политическа икономика“ имаме обособени групи от статии в раздел „школи в политическата икономика“, като са разграничени съответно институционална политическа икономика, марксистка политическа икономика, посткейнсианска политическа икономика, социална политическа икономика и срафианска политическа икономика.⁴

Класическа политикономия

Свързана е с идеите на политикономистите от Смит и Рикардо до Джон Стюарт Мил, които разглеждат тази дисциплина като тясно свързана с държавата и държавното управление и предназначена за държавници, стремящи се да увеличат богатството на народа си.

Неокласическа политикономия

Свързана е с методологическия индивидуализъм и дисциплинарен империализъм на чикагската школа и редуцира политическите и други форми на социално поведение до икономически мотиви и обяснения с формалните методи на икономическата наука. Възникването, развитието и функционирането на всички институции е резултат на максимализиращото поведение на рационални индивиди.

Нова политическа икономика

Новата политическа икономика се занимава не само с възраждане на предходни подходи към изследването на икономиката и към въпроса как политиката въздейства върху индивидуалните икономически решения в обществото, но и с употребата на формалния и технически инструментариум на модерния икономикс при изследването на значението на политиката за икономиката. В нейния център са поставени полити-

¹ Tab, William K. *Reconstructing Political Economy: The Great Divide in Economic Thought*, New York and London: Routledge, 1999, p. 5.

² Clark, Barry. *Political Economy. A Comparative Approach*, Westport: Praeger, 1998, p. XII.

³ Stilwell, F. *Teaching Political Economy: Curriculum and Pedagogy*, In: *Proceeding of the 11th Australian Teaching Economics Conference*, Ed. By S.L.Cheung, The Univ. of Sydney, 2005, p. 110.

⁴ *Encyclopedia of Political Economy*, Ed. By Phillip O'Hara, Vols. 1-3, London and New York: Routledge, 2001.

ческите детерминанти на икономическата политика. Самите политически феномени са видени през формални модели и използване на математически инструментариум.

Школа на общественния избор

В редица случаи новата политическа икономика се отъждествява с теориите за общественния избор, развиващи класически либерални подходи, опиращи се на методологическия индивидуализъм, концепцията за рационалния икономически човек и идеята за политическия пазар, който действа по логиката на функциониране на всеки друг пазар. Занимава се с приложението на методите на формалния икономикс в анализа на политическото поведение и политическите институции. Свързана е на първо място с имената на Джеймс Бюканан и Гордън Тълок.

Марксистка политическа икономика

Икономическите явления могат да бъдат разбрани само във взаимовръзка със съответни исторически, политически и социални условия. Различните икономически теории отразяват интересите на основни групи в обществото и в никакъв случай не са ценностно и идеологически неутрални, както заявяват неокласическите икономисти. Икономиксът обслужва интересите на съответни буржоазни класи.

Неомарксистка политическа икономика

Неомарксистките подходи се свързват обикновено с теориите за зависимостта и световната система, обясняващи развитостта и неразвитостта на държавата, чиито най-ярки представители са Самир Амин, Андре Гундер Франк и Имануел Уолърстейн.

Радикална политическа икономика

Разгръща се в края на 60-те години на XX век. Свързана е с работите на икономисти, философи, социолози като П. Баран, П. Суизи, Р. Милс, Е. Фромм, Х. Маркузе, Г. Шерман, Ф. Гордън, Р. Едуардс, Дж. О'Коннър и др. В САЩ те са организирани около списанието *Review of Radical Political Economy*.

Кейнсианска, некейнсианска и посткейнсианска политическа икономика

Акцентираща на несъвършенството на пазарната регулация и на ролята на правителствата за преодоляване на пазарните дисбаланси и несъвършенства. Посткейнсианците се опитват да възродят идеите на Кейнс и Калецки, да ги приложат към нови области на изследване и да ги адаптират към съвременните реалности. Очакват икономическата наука да направи светът по-добро място за обикновения човек и да създаде по-справедливо общество.

Институционален и нов институционален икономикс

Традиционният институционален икономикс, идващ от Т. Веблен, е трансформиран след 1975 г. в нов институционален икономикс, който използва редица от постиженията на неокласическия икономикс. Същевременно новият институционален икономикс изоставя стандартните неокласически предпоставки, че индивидите имат пълната информация и неограничена рационалност и приема, че те имат недостиг на информация и ограничени ментални способности, което ги изправя пред несигурна среда в транзакциите помежду им. За да редуцират риска и цената на транзакциите, хората създават институциите – писани и неписани правила, норми и ограничения. Чрез тях те намаляват несигурността и контролират своята икономическа среда. На тази основа се изграждат различни организационни структури на управление на производството и размяната и по специално (а) пазари, фирми и различни комбинации на други форми, създавани от участниците в икономическия живот за улесняване на транзакциите помежду им; (б) договори; (в) поведенски характеристики, стоящи в основата на вземаните решения. В този контекст новият институционализъм се занимава с менталните модели и други познавателни инструменти, чрез които хората интерпретират реалността, а това има като следствие изграждането на определена институционална среда от тяхна страна.¹

Феминистка политическа икономия

Тръгва от отношенията на власт и подчинение, характеризиращи отношенията между половете. На тази основа анализира различното участие на жените и мъжете в общото количество труд и създаване на богатство, като акцентът е върху два момента: първо, невключваният в оценките обикновено домашен неплатен труд, който е също част от създаваното национално богатство; второ, различните позиции и заплащане на жените в производствения процес. Така отношенията на власт и подчинение се оказват обвързани с икономическа зависимост и позиции.

В крайна сметка в развитието на съвременната политическа икономия, политическа философия, философия на икономикса и политически науки се променя обхватът както на икономическото като реалност, така и на политическото реалност. Доминиращите представи за политическата икономия днес отиват отвъд ограничените граници на икономикса, който е склонен да пренебрегва политическите фактори и да възприема икономиката като лишена от ценности. Самата политика не се свежда просто до това, което правят институциите на държавата, междудържавните институции, политиките, партиите, но и до всякакви властови зависимости и механизми за вземане на колективни решения, т.е. – в един сравнително по-широк смисъл на думата.

Политикономическата интерпретация „дефинира икономиката като обществено-политическа система, съставена от могъщи икономически играчи или институции като гигантски фирми, мощни профсъюзи и големи земеделски единици, които се конкурират едни с други за формулиране на правителствена-

¹ Handbook of New Institutional Economics, Ed. by Claude Menard and Mary M. Shirley, Springer, 2005, p. 1.

*та политика върху данъци, мита и други въпроси, така че да бъдат задоволени собствените им интереси. И най-важни сред тези възможности играчи са националните правителства.*¹

За да проследим световният опит и посоки на развитие на политикономията, ще проследя как с тази проблематика се занимават двата най-добри университета в САЩ и Европа, които по профил имат сходна с УНСС ориентация, както и най-новите обобщаващи публикации по политическа икономика на световните издателства.

2. ПОЛИТИКОНОМИЯТА В ДВА ВОДЕЩИ СВЕТОВНИ УНИВЕРСИТЕТА, ЧИЙТО ПРОФИЛ Е ПОДОБЕН НА ТОЗИ НА УНСС

Какъв е опитът на два водещи световни университета в областта на политическата икономика – Харвардския и Лондонското училище по икономика и политически науки (London School of Economics and Political Science).

2.1. Харвардския университет

Отделни политикономически дисциплини се четат за различни специалности, свързани с бизнеса и управлението, в Харвардския университет. Ето типичен израз на такава дисциплина – „Политикономия на правителствената регулация“, която се чете от проф. Даниел Карпентър. В нея са включени лекции на следните теми: „Теория на регулацията на публичния интерес“, „Теория на превантивната регулация“, „Информационни и репутационни теории на регулацията“, „Как се осъществява регулация на държавни предприятия“, „Регулация на държавни предприятия и критиката на Аверх-Джонсън“, „Регулиране на монополите: проблема за асиметричната информация“, „Федерална регулация на енергията“, „Енергийната криза в Калифорния“, „История и основания за екологическото регулиране и Закона за чистия въздух от 1970 г.“, „Какви са резултатите от правителствената регулация и как трябва да ги оценяваме?“, „Федерализъм, политически дилеми и прилагане на екологическото законодателство“, „Алтернативни политики в екологическата регулация – търговията с емисии, саморегулация“, „Еволюция на регулацията на транспорта в САЩ“, „Регулиране на товарни превози с камиони чрез висока конкуренция“, „Регулация и дерегулация на въздушните превози“, „Политически влияния върху регулацията на труда“, „История и възможни основания на регулацията в здравеопазването и фармацевтиката“, „Теории за регулираното поведение в областта на здравеопазването и фармацевтиката“, „Клинична, политическа и стратегическа динамика на развитието и одобрението на лекарствата“, „Ефекти от фармацевтичната регулация“, „Монополи, мрежи и основания за регулация“, „Как действа регулацията?“, „Политически влияния върху федералната регулация“, „Регулация на телекомуникациите – доколко работеща е тя?“.

Друг типичен курс в Харвард е този на проф. Даниел Кос, който се чете през пролетния семестър на 2011 – „Политикономия на Китай“. В него са включени та-

¹ Гилпин, Р. Цит. съч., с. 54.

кива блокове от проблеми като „Китайският модел на икономическо развитие“, „Два неотложни проблема в китайското развитие (неравенство, корупция)“, „Местното управление в Китай: препятстващо или благоприятстващо растежа?“, „Две предизвикателства в дългосрочен план (екология и данъчна политика)“, „Неефективност на отделни пазари“ (Пазари на труда и Финансови пазари)“.

Характерен е курсът „Политическата икономия и американската монетарна политика“ на Еван Шнидман, в който се използват политикономически модели на американските политически институции, за да се обясни отношението между тях и монетарната политика. Специално внимание се обръща на отношението между отделните власти в държавата и Федералния резерв. В него са включени такива теми като: „Въведение в ролята и мястото на Федералния резерв“, „Политикономия и отношение между отделните власти в държавата“, „Връзка между отделните власти и макроикономическата политика“, „Американската финансова история преди създаването на Федералния резерв“, „Федералният резерв и депресията“, „Поява на съвременния Федерален резерв“, „Регулиращата роля на Федералния резерв спрямо спестяванията и кредитите“, „Сегашната голяма рецесия“, „Защо мразят Федералния резерв?“, „Накъде да се развива Федералният резерв от тук нататък?“.

Много голямо внимание се обръща на политикономическите проблеми на здравната система – проблем, който е пренебрегван в нашето образование. В курса по „Политикономия на здравеопазването“ на проф. Даниел Кеслер, в който са включени четири широки проблемни области: „Икономически инструментариум в здравеопазването: финансови потоци, причини за растеж на разходите, пазарни неадекватности“, „Организации: пазари на болнични и лекарски услуги, интегрирани системи за предлагане на такива услуги, менажиране на здравеопазването, насочено към потребителя здравеопазване и фармацевтична индустрия“, „Проблеми на публичната политика: регулация на здравеопазването, права на пациента, регулация на лекарствата, системите Medicare and Medicaid и услуги на хората без осигуровки“, „Международни перспективи: как са се развивали здравните системи в други страни и какво могат да научат САЩ от техния опит“.

В Харвард Кенеди Скул и в „The Graduate School of Arts and Sciences“ има докторантски програми по политическа икономия. За нея се казва, че се предлага на всички, които се интересуват от взаимодействието между икономика и политика. Отбелязва се, че получилите докторска степен по политическа икономия и управление през последните години са заели академични позиции в университетите в Цюрих, Мичиган, Йейл, Станфорд, Колумбийския университет и пр., както и в Световната Банка, Федералния резерв на САЩ, в неправителствения и частния сектори. По време на обучението докторантите избират дисциплини от група с икономическа насоченост (А) или политическа насоченост (Б). В първата група са включени такива дисциплини като макроикономикс, микроикономикс, индустриална организация и публична регулация, публични финанси, финанси, международна търговия и финанси, икономикс на труда, икономикс на развитието, математически икономикс, иконометрика, теория за решенията и контрола, икономикс на здравеопазването, икономикс на образованието, икономикс на националната сигурност, икономикс на околната среда и ресурсите, социализъм и приватизация, икономикс на транспорта, икономикс на града и

регионите. В група Б са включени такива дисциплини като позитивна политическа икономика, нормативна политическа теория, компаративна политика, международни отношения, американско правителство. Постоянният комитет, който ръководи обучението по политическа икономика, се състои от 24 професори – специалисти в тази област, начело с Торбън Иверсън.

В Харвард от доста години има дискуссионна група по политическа икономика, ръководена от проф. Джефри Фрийдън като студиите от тези дискусии от 1999 г. досега са качени на сайта на университета. Дисциплината „Международна политическа икономика“, която се чете от Джефри Фрийдън, включва такива теми като „Пазари и политика“, „Възход на модерната световна икономика 1500-1914 г.“, „Перспективи на международната политическа икономика“, „Произход и основни чрети на съвременния международен икономически ред“, „Международната търговия и нейните следствия“, „Международната търговия и развиващите се страни“, „Международните финансови и монетарни отношения“, „Международните финанси и развитие“, „Мултинационалните корпорации и интернационализацията на производството“, „Проблеми на развитието и прехода“, „Глобализацията и новите проблеми на международната политическа икономика“. В използваната за обучението на студентите монография „Международна политическа икономика: глобални и вътрешни взаимодействия“, съвместна монография на Джефри Фрийдън и Лиза Мартин, се казва: *„Международната политическа икономика е относително нова дисциплина на политическата наука. Първият учебник в тази област е публикуван през 1977 г., но курсовете по нея не са обичайно нещо до средата на 80-те години. Давже днес границите на международната политическа икономика не са достатъчно ясни – имаме припокриване с изследванията в областта на сравнителната политическа икономика и американска политика. Ние приемаме, че полето на тази дисциплина включва всичко, при което международните икономически фактори са важна причина или следствие. Това включва такива различни неща като се почне от търговската политика и политиката на валутни курсове на една страна, минава през политиката на Световната търговска организация и решаването на спорни въпроси и се стигне до въздействието на международните потоци от стоки и капитали върху националните политически системи.“*¹

2.2. London School of Economics and Political Science

По своя профил най-близко до УНСС е London School of Economics and Political Science. Там е създадена специална изследователска група по политическа наука и политическа икономика, които се разглеждат като взаимосвързани. Резултатите от нейната работа във формата на „изследователски доклади“ са качени на сайта на университета. В нея са включени 46 преподаватели от 10 различни департамента. Включени са

¹ Frieden, Jeffrey and Lisa Martin. International Political Economy: Global and Domestic Interactions, In: *Political Science: The State of the Discipline*, Ed. by Ira Katznelson and Helen V. Milner, New York: W.W. Norton, 2003, p. 118.

и 17 докторанта, за които се организират изследователски семинар и докторантски кръгли маси. Провеждат се годишни конференции.

Предлагат се различни магистърски специалности по отделни поднаправления на политическата икономия, а не по политическа икономия изобщо. Една от тях е „Политическа икономия и политически науки“. В нея има четири задължителни курса – „Политическа наука и политическа икономия“, „Теория на игрите и политическа наука“, „Приложни количествени методи в политическите науки“, „Количествен анализ: Генерализирани линейни модели“. Отделно има около 30 избираеми курса, сред които по-директно свързани с политическата икономия са „Политическа наука и политическа икономия за напреднали“, „Теория за социалния избор и демокрация“, „Политика на икономическата политика“, „Институции на глобалната икономика“, „Политика на икономическо развитие“, „Мениджмънт на развитието“, „Микро- и макроикономикс на публичната политика“, „Политическа икономия на средиземноморските и евросредиземноморски процеси“, „Политическа и фискална интеграция и дезинтеграция на държавите от ЕС“, „Политическа икономия на прехода и на присъединяването към ЕС на страните от Централна и Източна Европа“, „Модел на икономическа интеграция в Европа: институции и политики на европейски монетарен съюз“, „Политическа икономия на европейската социална политика и реформи на социалната държава“, „Икономикс и европейска социална политика“, „Държави и пазари“, „Капитализъм и демокрация“, „Сравнителна политика на преразпределението в развитите демокрации“, „Капитализъм и демокрация“, „Публично бюджетиране и финансов мениджмънт“, „Международна политическа икономия на средата“, „Парични политики в световната икономика“, „Политическа икономия на международната търговия“, „Сравнителна политическа икономия“, „Поведенческа публична политика“.

Друга ползваща се с респект магистърска специалност е „Международна политическа икономия“. Там се четат такива дисциплини като „Международна политическа икономия на околната среда“, „Стратегически аспекти на международните отношения“, „Международна политическа теория на хуманитарната интервенция“ и др. Сред избираемите курсове са „Турция: Политическа икономия и европейска интеграция“, „Международна политическа икономия на околната среда“, „Икономическа дипломация“, „Политика на парите в световната икономика“, „Политическа икономика на международната търговия“, „Сравнителна политическа икономия“.

Изключително интересна за страни като нашата е магистърската програма по „Политикономия на закъснялото развитие“. В нея се четат такива курсове като „Теории, пътища и модели на закъсняло развитие“, „Развитието: история, теория и политика“, „Бедността“, „Политика на икономическо развитие“, „Население и развитие: аналитически подход“, „Развитието на Африка“, „Глобална политическа икономия на развитието“ (в две части), „Менажиране на хуманитарната помощ“, „Национализъм, демокрация и развитие в съвременна Индия“, „Индия и световната икономика, 1750-1950“, „Африканско икономическо развитие в историческа перспектива“, „Политическа икономия на закъснялата индустриализация“, „Изследователски проблеми на африканското икономическо развитие“, „Япония и Корея като развиващи се икономики“, „Икономическо развитие на Източна и Югоизточна Азия“, „Развитие

на Латинска Америка: политикономия на растежа“, „Развитие на Латинска Америка: отделни случаи на растеж, бедност, социална промяна“, „Работа и труд в доиндустриална Европа“, „Епидемичните болести в историята: 1348-2000 година“, „Кораби и морска мощ в азиатските морета: 1600-1860 година“.

2.3. Сфери, за които се готвят съответни специалисти по политикономия в западните университети

Основната сфера, за която се готвят такива специалисти, е управлението на държавата. Смята се, че не можеш да бъдеш добър политик, ако нямаш базисни знания по политическа икономика.

Тук бихме могли да кажем, че може би българският преход не би бил така катастрофален, ако имахме политици с добра подготовка по политическа икономика, които да знаят как политиката ще въздейства върху икономиката и как икономиката въздейства върху политиката.

3. ПОЛИТИКОНОМИЯТА В ОСНОВНИ ПУБЛИКАЦИИ НА ГОЛЕМИТЕ ЗАПАДНИ ИЗДАТЕЛСТВА ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ ГОДИНИ

Посещението във виртуалната книжарница Amazon.com на 7 юни 2011 г. показва, че в нея има 19 496 книги само на английски, в чието заглавие присъстват думите „политическа икономика“. Търсачката в Гугъл на същата дата дава 13 900 000 сайта на английски, в които присъства политическата икономика. Множат се бързо изследванията, в които се правят опити да се открият какви са ефектите на политиката върху резултатите в икономическата сфера.

Излизат множество специализирани списания по политическа икономика. Сред по-известните и с висок ранг са „Contributions to Political Economy“ на Оксфордския университет, „Review of International Political Economy“ на издателството Ратлидж, „New Political Economy“ – международно издание излизащо от 1996 г. насам, чиито инициатори са политикономистите от Университета в Шефилд, Великобритания, „Scottish Journal of Political Economy“ на издателството „Blackwell“. Добри позиции има „European Journal of Political Economy“. Сред свързаните с неомарксистката и радикална политическа традиция по известни издания са „Radical Political Economy“ и [„Review of Radical Political Economics“](#). Към световно известният британски вестник „Гардиън“ има специален блог „Нова политическа икономика“, в който се дискутират от политикономическа гледна точка актуални проблеми.

При подготовката на този текст бяха обобщени статии и книги, сред които има и такива със заглавия като „Политикономия на американската чуждестранна помощ“, „Политикономия на клиентелизма“, „Политикономия на прозрачността“, „Политикономия на производството на знания“, „Политикономия на глобалната сигурност“, „Политикономия на неравенството“, „Политикономия на Интернет“, „Политикономия на насилието“, „Политикономия на петрола“, „Политикономия на корупцията“,

„Политикономия на омразата“, „Политикономия на глобалната комуникация“, „Политикономия на профсъюзите“, „Политикономия на еднопартийното господство“, „Политикономия на приватизацията“, „Политикономия на омразата“, „Политикономия на постиндустриалния капитализъм“ и пр.

Какво е съдържанието на по-обобщаващите изследвания, които дават облика на политикономията днес в развитите западни страни. Ще се спра на съдържанието на няколко такива изследвания. Първото от тях е фундаменталната работа от 1512 страници в голям формат на „Оксфордски наръчник по политикономическа теория“, публикуван през 2006 г. под редакцията на Бари Уайнгаст и Доналд Уитман от издателството на Оксфордския университет.¹ Методологически той е близък до институционалната политикономия и теорията за публичния избор. Във въвеждащата глава, занимаваща се с обхвата на политикономията, Уайнгаст и Уитман заявяват следното: *„Откакто съществува фразата „политическа икономия“, тя е имала много различни значения. За Адам Смит политическата икономия е наука за управление на ресурсите на нацията, за да се произвежда богатство. Маркс се интересува от това как собствеността върху средствата за производство влияе върху историческите процеси. През голяма част от XX век фразата политическа икономия е имала противоречиви значения. Понякога тя е била разглеждана като област на изследване (взаимоотношенията между икономикс и политически изследвания), докато в други случаи тя е видяна като методологически подход. Но и методологическият подход е разделен на две части – икономически подход (често наричан публичен избор), наблягащ на индивидуалната рационалност и социологически подход, където тенденцията е равнището на анализ да бъде институционално.*

В този Наръчник ние виждаме политическата икономия като голям (макар и несъвършен) синтез на тези различни нишки. Според нас политическата икономия е методологията на икономикса, приложена към анализа на политическото поведение и институциите. Като такава тя не е отделен, цялостен подход, а семейство от подходи. Понеже институциите не са повече игнорирани, а вместо това често са предмет на изследване, този подход включва много от проблемите, които интересуват политическите социолози. Понеже политическото поведение и институции са сами по себе си предмет на изследване, политиката също става предмет на политическата икономия. Всичко това е свързано с група методологии, обикновено свързвани с икономикса, но сега биващи част от политическата наука. Типична единица на анализ е индивидът. Индивидът е мотивиран да постигне определени цели (обикновено предпочитана максимизация, но в еволюционните игри това е максимизация на оцеляването), теорията е базирана на математиката (често теорията на игрите) и емпирията или включва сложни статистически техники, или включва експерименти, при които парите са използвани като мотивираща сила в експеримента.“²

¹ The Oxford Handbook of Political Economy, Ed. By Barry R. Weingast and Donald A. Wittman, Oxford University Press, 2006.

² The Oxford Handbook of Political Economy, Ed. By Barry R. Weingast and Donald A. Wittman, Oxford University Press, 2006, pp. 3-4.

Съдържанието на политическата икономика се разработва от Уайнгаст и Уитман в 14 основни раздела, в които има общо 59 различни теми. Тези раздели са съответно:

- I. **Въведение:** Обхват на политическата икономика
- II. **Гласоподаватели, кандидати и групи за натиск:** Гласоподаватели, кандидати и партии, Рационалният гласоподавател и политическата реклама, Цели на кандидатите и изборително равновесие, Преразпределение на политическия доход, Въздействия на изборителните закони върху политическите партии.
- III. **Законодателни органи:** Законодатели и парламенти в сравнителен контекст, Организация на демократичните парламенти, Коалиционното управление, Работи ли двукамерният парламент?
- IV. **Взаимодействие на законодателни органи, президент, бюрокрация и съдебна власт:** Подход на ново разделение към властите в американската политика, Политическа икономика на американското президентство, Политика, делегиране и бюрокрация, Съдебната власт и ролята на правото.
- V. **Конституционна теория:** Конституционализъм, Самоутвърждаваща се демокрация, Конституциите като документи, Защита на свободата, собствеността и равенството, Федерализъм.
- VI. **Социален избор:** Социален избор, Инструментариум за гласоподавателна теория, Междупличностни сравнения на благополучието, Справедливо разделение.
- VII. **Публични финанси и публичен икономикс:** Структура и взаимосвързаност в политическата икономика на публичните финанси, Политическа икономика на финансовите институции, Гласуване и ефикасни механизми на публично благо, Фискална конкуренция.
- VIII. **Политика и макроекономика:** Не-политика на монетарната политика, Политико-икономически цикли, Гласуване и макроикономика, Политическа икономика на разменните курсове.
- IX. **Демокрация и капитализъм:** Капитализъм и демокрация, Неравенство, Сравнителни перспективи на ролята на държавата в икономиката, Демокрацията – постикомунистически импликации.
- X. **Историческо и сравнително развитие и недемократични режими:** Пътища на икономическо и политическо развитие, Авторитарно управление, Ролята на държавата в развитието, Изборителни системи и икономическа политика, Икономическа география.
- XI. **Международна политическа икономика:** Международната политическа икономика – една зряла дисциплина, Национални граници и размери на държавите, Европейска интеграция, Търговия, имиграция и трансгранични инвестиции.
- XII. **Международни отношения и конфликти:** Централни проблеми в изучаването на международните конфликти, Етническа мобилизация и етническо насилие, Демокрация, мир и война, Анархията.
- XIII. **Методологически проблеми:** Икономически методи в позитивната политическа теория, Лабораторни експерименти, Инструментариум на икономическата социология, Еволюционни основи на колективните действия.

XIV. Стара и нова политикономия: Въпроси за един парадокс, Политика и научни изследвания – ретроспектива на половин век, Бъдеще на аналитичната политика, Какво липсва от политическата икономика, Моделиране на партийната конференция в общи избори, Стари въпроси и нови отговори за институциите.

Втората обобщаваща работа е тритомната „Енциклопедия по политическа икономика“ в общ размер от 1848 страници под редакцията на Филип Антъни О’Хара на издателството „Ратлидж“, публикувана през 2001 г.¹ Статиите в трите тома са написани от 120-те най-добри съвременни политикономисти. В нейния предговор се започва с тезата, че икономикът през последните години се е фрагментирал на множество дисциплини и школи и като академична дисциплина е загубил способността да комуникира и да вижда процесите като цяло. *„Съвременният икономикс в нарастваща степен се е превърнал в изучаване как хората вземат рационални решения и се опитват да максимизират своята собствена индивидуална полза. Макар този подход сигурно да описва някои черти на човешкото поведение, той оставя незасегнати много повече неща отколкото включва в своя обхват. Всички политикономисти вярват, че така се подценяват най-интересните и важни фактори, които въздействат на икономическата активност: как човешкото поведение е повлияно от обществото и как индивидуалните икономически цели могат да водят до неоптимални резултати цялата икономика.“*²

В показалеца на енциклопедията имаме структуриране на статиите в 20 основни раздела: 1. Корпорации; 2. Семейство и пол; 3. Пари, кредит и финанси; 4. Държави и политики; 5. Труд, работа и производство; 6. Световна капиталистическа икономика; 7. Цикли, вълни и неравномерен растеж; 8. Развитие; 9. Икономическа антропология (във връзката ѝ с политическата икономика); 10. Екологическа политическа икономика; 11. Еволюция, промяна и Шумпетерови теми; 12. История на политическата икономика; 13. Методология и философия; 14. Раса и етничност (във връзката ѝ с политическата икономика); 15. Политически идеологии и програми; 16. Институционална политическа икономика; 17. Марксистка политическа икономика; 18. Посткейнсианска политическа икономика; 19. Социална политическа икономика; 20. Срафианска политическа икономика.

Във „Въведение в политическата икономика: изследване на социалните и политическите основания на икономикса“ Каушик Басу още на първия ред от увода на своята работа отбелязва, че тя, „критиката на икономикса като социална наука“, акцентира на социалните, политическите, културните, философските предпоставки на икономическото изследване. В отделните части се разглеждат такива проблеми като: Игри и лошо поведение: теория на игрите за непосветени; Индивидуалната рационалност; Социалните норми, култури и убеждения; Право и икономикс; Власт и

¹ Encyclopedia of Political Economy, Ed. By Phillip O’Hara, Vols. 1-3, London and New York: Routledge, 2001.

² Encyclopedia of Political Economy, Ed. By Phillip O’Hara, Vols. 1, London and New York: Routledge, 2001, p. XII.

принуда; За съветването на правителството; Понятието за „държава“; Благополучие и междуличностни сравнения; Утилитаризъм и права; Бележки за методологията.¹

В своята също значима работа „Политическата икономика: сравнителен подход“ Бари Кларк анализира на следните основни проблеми на съвременната политическа икономика през призмата на интерпретациите на пет конкуриращи се школи (класическа либерална, радикална, консервативна, модерна либерална): Правителство и пазар; Инфлация и безработица; Бедност и неравенство; Труд и индустрия; Малцинства и дискриминация; Политикономия на пола; Образование и култура; Замърсяване и среда; Международна търговия и развитие; Наука, идеология и политическа икономика.²

4. МОДУЛИ С ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ НА ПОЛИТИКОНОМИЯТА

Както в огромната литература по проблемите на политикономията в развитите страни, така и в разнообразието от множество различни курсове, трудно можем да открием някаква строга систематичност. Става дума за различни политикономически традиции и за курсове, които в голямата си част са формулирани не на основата на някакви строги дедуктивни принципи, чрез които се изгражда цялостна система, а най-често в зависимост от една или друга практическа ситуация или в специфичен контекст. Затова *„политикономиите на глобално, регионално, национално и субнационално равнище изглеждат като своеобразни кръстословици“*.³ Обединяването им в съвкупност от теми, които да служат за основа на дисциплина и специалност е изключително трудно. То може да бъде направено по два основни начина. Първият е, ако се вземе отделен автор, направление или курс и просто се възпроизведат у нас, което обаче има недостатъкът, че рязко ще ограничи обхвата на политикономическите идеи, обсъждани днес във водещите световни университети. Втория начин е да се вземат най-важните теми в курсовете на водещите университети и в най-добрите изследвания в тази област и да се групират по степен на близост в по-големи блокове или модули.

Този втори подход ще се опитам да проведа по-долу чрез обединяване на темите на курсове по политическа икономика в световните университети, на основните дисциплини, които се четат в тях и на съдържанието на основните работи по политикономия, публикувани на английски през последните десет-петнадесет години. За да бъде достатъчно представителен този обзор за това какво се прави в момента в световната литература, са прегледани около 200 монографии, сборници и статии по политикономия, излезли в световния печат през последните години като сред тях са и двете мащабни енциклопедични издания по политикономия, издадени през 2001 г. – тритомната „Енциклопедия на политическата икономика“ на издателство Ратлидж, отделно тритомна „Енциклопедия на международната икономическа икономика“ на същото издателство – Ратлидж, както и учебници, наръчници и въведения в полити-

¹ Вж. Basu, Kaushik. Prelude to Political Economy: A Study of the Social and Political Foundations of Economics, New York: Oxford University Press, 2000.

² Clark, Barry. Political Economy. A Comparative Approach, Westport: Praeger, 1998, p. XII.

³ Busumtwi-Sam, J. and Dobuzinskis, L. (Eds.) Turbulence and New Directions in Global Political Economy, p. 8.

икономията, които стоят в основата на тази дисциплина в развитите страни от Западна Европа и САЩ. Чрез тях ще бъдат събрани в тематични групи сходни проблеми, които по начина, по който са формулирани, са заглавия на монографии и статии или са раздели в монографични индивидуални и колективни изследвания, които дават основното в панорамата на тематиката на политическата икономия в развитите страни днес.

Предметът на политическата икономия:

- Граници на политическата икономия;
- Видове политически теории. Направления и теории в съвременната политическата икономия;
- Интердисциплинарни характеристики на политическата икономия.

Философия на икономиката и методология на икономическото познание:

- Икономическата реалност;
- Икономическа методология;
- Специфика на икономическите теории и метатеории;
- Методологически индивидуализъм и методологически холизъм в икономическото познание;
- Дилемата емпиризъм – рационализъм в икономическото познание;
- Теорията на игрите като методологически инструмент в икономическото познание;
- Типове социални детерминизми – икономически, технологически, културен, политически и пр.;
- Три базисни каузални модела на отношението между политика и икономика;
- Дилемата структури – агенти (обективно – субективно) в социалните науки изобщо и в икономическата наука;
- Реализмът като методологически подход към икономическото познание;
- Икономически конструктивизъм;
- Икономически плурализъм и икономически монизъм;
- Рационалистически теории за действието;
- Роля на ценностите в икономическата наука. Позитивна и нормативна икономическа наука. Етика и политическа икономия;
- Ролята на идеологиите в социалните науки;
- Икономика и справедливост. Ефективност и справедливост. Пазар и морал;
- Позитивна и негативна икономическа свобода. При какъв тип икономика човек е най-свободен?;
- Противоречия между равенство и свобода на икономическите субекти;
- Какво означава икономическо равенство?;
- Философско-исторически теории за обществото и ролята на икономическия фактор в него: формационни и цивилизационни подходи; разделението на традиционно, индустриално и постиндустриално общество; първа, втора и трета вълна; модерност и постмодерност; модерност и рефлексивна модерност; „твърда“ и „текуща“ модерност; „твърда“ модерност и общества на риска.

Конкуриращи се теории в съвременната политическа икономика:

- Полипарадигмалност на политическата икономика;
- Идеологии на политическата икономика;
- Класическа политикономия;
- Неокласическа политикономия;
- Нова политикономия;
- Марксистка политикономия;
- Неомарксистка политикономия;
- Радикална и нова радикална политикономия;
- Кейнсианска политикономия;
- Некейнсианска политикономия;
- Посткейнсианска политическа икономика;
- Институционална и неоинституционална политикономия;
- Феминистка политикономия;
- Френска регулативистка школа в политическата икономика.

Политикономическите системи:

- Системният подход в познанието на икономическата реалност;
- Критерии за типологизация на икономическите системи;
- Теория за световните системи;
- Системни кризи и системни рискове;
- Традиционни, индустриални и постиндустриални политикономически системи;
- Икономики на информационните общества;
- Общества на знанието, индустрии и икономики на знанието;
- Постмодерни икономики.

Капитализмите:

- Типове капитализъм и типове отношения между държава и икономика;
- Теории за капитализма;
- Класите като социално-икономически феномен и класова борба;
- Капиталистически кризи;
- Капитализъм на протестантската етика срещу консумативен капитализъм;
- Политикономия на колониализма и неоколониализма;
- Политикономия на империализма (Хобзън, Шумпетер, Хилфердинг, Кауцки, Люксембург, Ленин, Галагер, Робинсън, Уолц, Баран, Сузи, Магдоф, Галтунг);
- Капитализъм и демокрация;
- Организиран и дезорганизиран капитализъм;
- Фордизъм и постфордизъм;
- Падение и възход на глобалния капитализъм през XX век;
- Индустриален, постиндустриален, информационен, мрежови и зелен капитализъм;

- Казино капитализъм;
- Общества на знанието;
- Концепция за „капитализъм на катастрофите“ (Клайн);
- Бъдещето на капитализма;
- Теории за постикономическото общество.

Социализмите:

- Типове социализми и отношения между държава и икономика;
- Отношенията между свобода и равенство при различните социализми;
- Социализмите и демокрацията;
- Възход и падение на социализмите;
- Имат ли бъдеще социализмите?;
- Посткапитализмите.

Икономическият човек (Homo economicus):

- Човекът като субект на икономическите отношения;
- Индивидуалната рационалност;
- Моделът на „икономическия човек“ в различните школи;
- Критики на концепцията за „икономическия човек“;
- Психология на икономическото поведение;
- Индивидуално благополучие и междуличностни сравнения;
- Утилитаризъм и права;
- Поведенски икономикс;
- Невроикономикс.

Основни понятия на политическата икономия:

- Теории за собствеността;
- Теории за труда и работата;
- Теории за капитала и видовете капитал;
- Теории за стойността.
- Теории за експлоатацията;
- Теории за пазара.

Международна политическа икономия:

- Старата и новата международна политическа икономия;
- Колониализъм, неоколониализъм, „брейн дрейн“ и печеливши и губещи в международните икономически отношения;
- Откритост и закритост на икономиките;
- Възход и етапи на модерната национална държава като основен субект на международната политическа икономия;
- Икономически национализъм;

- Мултинационалните корпорации и интернационализацията на икономическите отношения;
- Политическа икономика на отношенията между демокрации и автокрации;
- Политикономика на разпадането на държавите и поява на нови държави;
- Политическа икономика на дебалансирането;
- Политикономика на външните шокове;
- Нормативна международна политическа икономика;
- Международна политическа икономика на околната среда;
- Икономическа дипломация;
- Икономическите санкции в международните отношения и техният ефект;
- Суверенните фондове като политико-икономически феномен;
- Политики на привличане на трансгранични инвестиции;
- Политикономика на емиграцията, имиграцията и привличане на чуждестранни работници;
- Политика на парите в световната икономика;
- Икономически съюзи и икономически войни в международните отношения;
- Политикономика на чуждестранната икономическа помощ;
- Политическа икономика на международните конфликти;
- Пострационалистическа международна политикономика;
- Структуралистка и постструктуралистка международна политикономика;
- Плуралистична международна политикономика.

Глобална политическа икономика:

- От интернационализация към глобализация на икономиката;
- Различието между интернационално и глобално, компресията на времето и пространството и „детериторизацията“ на икономиката;
- Глобално общество и глобални стратегии;
- Глобалистика;
- История на глобализацията;
- Политическа икономика на глобализацията;
- Концепции за новия световен ред – хегемонистичен, плуралистичен, неполярен;
- Теории за хегемонистичната стабилност, кризи и преходи;
- Глобални икономически кризи;
- Противоречието между глобализацията на икономиката и националното равнище на политиката.;
- Трансформация на държавата в условията на глобализация – между края на националната държава, неофункционализма, новото средновековие, неореализма и реализма;
- Глобалната корпорация;
- Глобалното гражданско общество и глобалната публична сфера;
- Границите между откритост и икономическа сигурност на държавата;
- Политикономика на глобалното неравенство;
- Глобална справедливост и глобални икономически отношения;

- Нова световна политическа икономика (У. Бек);
- Регионализъмът като реакция на икономическата глобализация;
- Глокализацията.

Политикономия на глобалните и международните регулаторни институции

- Политикономия на световното икономическо управление;
- Системи на международна регулация на икономическите отношения преди и след Бретън Уудс;
- Политикономия на световното управление на икономиката (Global governance);
- МВФ и регулацията на финансовите системи;
- Световната банка и регулацията на световната икономическа система;
- Международни агенции и регулация на световната икономическа система.;
- Г-7, Г-8, Г-20 и координацията на политиките;
- Политикономия на реформата в ОИСР.

Политикономическа теория на конституцията (конституционен икономикс):

- Икономически анализ на конституционното право;
- Икономически решения на държавата и конституционни икономически и социална права на гражданите;
- Нов конституционализъм.

Публичен икономикс (Политическа икономика и публична политика):

- Теории за държавата и нейната роля – етатизъм срещу анархизъм;
- Публични блага и субсидии;
- Публичният сектор и неговите граници;
- Икономика на публичния сектор;
- Влияние на решенията на правителството върху икономиката на публичния сектор;
- Политикономия на публичната администрация;
- Икономически анализ на бюрокрацията;
- Взаимовръзка на икономическия с политическия монополизъм.

Политическа икономика на правителствената регулация:

- Обща теория на държавната регулация на икономиката;
- Държава и пазар;
- Командна и пазарна икономика;
- Монополизъм и регулация на конкуренцията;
- Национализация и приватизация;
- Дискусията за голямото и малкото правителство.

Теория на публичния избор:

- Механизми на вземане на колективни решения;

- Икономическо изследване на вземането на непазарни решения;
- Публичният избор в условия на пряка демокрация;
- Публичният избор в условията на представителна демокрация.

Демократичният контрол върху вземането на политически решения:

- Съществува ли необходима връзка между пазара и демокрацията?;
- Избори, партии, политическа и икономическа информация;
- Икономическо неравенство и политическа демокрация;
- Групи със специални интереси. Лобизъм;
- Теории за рационалния избор;
- Политикономия на гласоподавателното поведение;
- Теоремата на Ероу;
- Политико-икономически цикли.

Политикономия на трите власти:

- Власт и собственост;
- Отношението между икономическа и политическа власт;
- Структурна и институционална власт;
- Парламентът и вземането на икономически решения;
- Правителството и вземането на икономически решения;
- Съдебният контрол върху икономическите решения.

Маркетингизация на политиката:

- Сходство и различия между икономическа и политическа конкуренция и пазар;
- Пазарът като политическа институция;
- Пазар на политики (Policy Analysis Market or PAM);
- Прогнозни политически пазари (Prediction markets);
- Общо и различно между политически и икономически маркетинг.

Политикономия на политическите партии:

- Представителство на икономически интереси чрез партиите;
- Политикономия на еднопартийното и многопартийно управление;
- Контрол върху партиите на групи със специални икономически интереси;
- Олигархии и тяхната роля в създаването и функционирането на политическите партии;
- Политикономически критерии за дефиниране на политическото пространство;
- Икономически политики и партийни идеологии;
- Финансирането на политическите партии.

Политикономия на гражданското общество:

- Гражданско общество и държава;
- Данъчна политика, филантропия и социални излишъци;

- Организации с идеална цел и граждански елити;
- Икономически модели на организациите с идеална цел;
- Групи по интереси, тинк-танкове, идеологическа хегемония и формиране на публични политики;
- Реализацията на частни и групови интереси чрез организациите на гражданското общество;
- Политикономия на профсъюзите;
- Глобалното гражданско общество.

Политическа икономия на финансовата регулация:

- Националните банки и монетарната политика;
- Политики на банкова регулация;
- Монетарна и фискална политика;
- Политическа икономия на валутните режими;
- Политическа икономия на инфлацията;
- Политическа икономия на задлъжняването;
- Политическа икономия на банките;
- Политикономия на глобалния финансов капитал.

Политикономия на комуникациите:

- Регулация на телекомуникациите;
- Политикономия на масовите комуникации;
- Политикономия на Интернет;
- Медийни регулации и медийна конкуренция;
- Политикономия на глобалните комуникации;
- Политикономия на виртуалните общества.

Политическа икономия на данъчната политика:

- Преразпределителна политика на правителствата и основни критерии за преразпределение на националния доход;
- Граници на преразпределение на доходите от правителствата;
- Общо и различно в данъчната политика в рамките на ЕС.

Политикономия на регионалното и териториалното развитие:

- Регулиране на транспорта;
- Политикономия на местната власт;
- Политикономия на жилищното строителство;
- Политикономия на пътната инфраструктура;
- Глобализация и децентрализация.

Политикономия на енергетиката:

- Монополизъм и асиметрична информация – регулиране на производството и потреблението на енергия;
- Политикономия на петрола;
- Политикономия на ядрената енергетика;
- Политикономия на възобновяемата енергия.

Политикономия на здравеопазването и фармацевтичното производство:

- Теории и модели на политики на регулиране в здравеопазването;
- Регулация на производството, вноса и употребата на лекарства.

Политическа икономика на пенсионните системи:

- Справедливост и солидарност в отношенията между поколенията и пенсионни системи;
- Промени в отношението между държава и пенсионни системи и структури;
- Пенсионни системи и демографска структура на населението;
- Нова политическа икономика на пенсиите.

Политическа икономика на търговията:

- Дилемата протекционизъм – свобода на търговията;
- Меркантилизъм и неомеркантилизъм;
- Империализъм на свободната търговия;
- Политическа икономика на търговията и индустриалната политика;
- Политическа икономика на международната търговия;
- Политическа икономика на СТО;
- Политикономия на регионалните зони за свободна търговия;
- Дискусиите за справедливата (честна, равноправна) търговия.

Политикономия на културата (духовната сфера):

- Културни индустрии;
- Икономическа роля на културата и културен капитал;
- Отношението между държава и пазар във функционирането на културата;
- Потребителска култура;
- Политическа икономика и създаване на социален капитал;
- Религия и политическа икономика;
- Религиозните организации като политически и икономически институции;
- Каузални взаимодействия между религия и политическо и икономическо развитие;
- Държавни религии, секуларизация и десекуларизация;
- Религиозен пазар;
- Дискусията за „сблъсък на цивилизациите“ и икономическите и политическите конфликти;

- Символен капитал и политикономия на бранда и репутацията;
- Политикономия на знака (Бурдийо).

Политическа икономия на знанието:

- Политическа икономия на информацията;
- Политическа икономия на образованието;
- Политическа икономия на науката;
- Политическа икономия на обществата на знанието.

Политикономия на труда:

- Регулация на заетостта;
- Регулация на заплащането на труда;
- Регулиране на безопасността на труда;
- Регулация на разделението на труда;
- Бъдещето на труда.

Политикономия на взаимодействието и използването на природната среда:

- Екологичен икономикс;
- Международна политическа икономия на средата;
- Европейски регулаторни режими по отношение на природната среда;
- Регулиране на използването на природните ресурси и на природната среда.;
- Регулация на търговията с емисии;
- Регулация на производството и потреблението на екологически чиста енергия и на екологическо строителство;
- Екологическа регулация в програмата Европа 2020.

Политикономия на престъпността и корупцията:

- Политическата корупция и нейният контрол;
- Показатели и измерване на корупцията;
- Сива и черна икономика;
- Политикономия на неорганизираното и организирано насилие;
- Политикономия на деструктивната власт;
- Политикономия на омразата;
- Политикономия на тероризма;
- Политикономия на съвременното робство;
- Политикономия на проституцията;
- Политикономия на организираната престъпност;
- Политикономия на радикализма;
- Политикономия на министерството на вътрешните работи и службите за разузнаване и контраразузнаване;
- Политикономия на частния бизнес със сигурността;
- Политикономия на наказанията и затворите;

- Политикономия на клиентелизма;
- Политикономия на прозрачността (откритостта).

Политикономия на отбраната:

- Политикономия на войната;
- Цикли на войната и мира;
- Политикономия на производството и продажбата на оръжие;
- Военнопромишлен комплекс.

Политикономия на световната икономическа криза

- Политикономия на глобалните дисбаланси

Сравнителна политическа икономика:

- Политически икономии на различните региони;
- Политикономия на либералнодемократичните и авторитарните политически системи;
- Коя политическа система осигурява по-успешно икономическо развитие?

Политикономия на ЕС:

- Модели на икономическа интеграция в Европа: институции и политики на европейския монетарен съюз;
- Политическа икономия на представителството на ЕС в международни организации;
- Политическа икономия на еврото като международна валута;
- Политическа икономия на прехода и на присъединяването към ЕС на страните от Централна и Източна Европа.

Социалната държава и политикономия на бедността:

- Социалните структури на икономиката (Бурдийо);
- История на социалната държава;
- Политическа икономия на европейската социална политика и реформите на социалната държава;
- Сравнителна политика на преразпределението в развитите демокрации;
- Държавата и решаването на проблема с бедността. Какво трябва да бъде отношението в доходите на бедни и богати в обществото?

Политикономия на развитието:

- Ролята на държавата в развитието;
- Теория за стadiaите на икономическия растеж;
- Теории за модернизацията;
- Нужна ли е либералната демокрация за успешното икономическо развитие;

- Теории за цикличното развитие: цикли на Кондратиев, Кузнец, Шумпетер, Мендел, Уолърстейн, Моделски, Кенеди;
- Дългови индустриализации;
- Глобална политикономия на развитието;
- Теории на зависимостта;
- Теории на световната система;
- Постструктуралистски теории за развитието;
- Нова политикономия на развитието;
- Сравнителна политическа икономика на развитието;
- Теории за границите на растежа;
- Конкуриращата се нация и конкурентността на нациите;
- Теории за ендогенния и екзогенния растеж;
- Теории за алтернативното развитие;
- Политикономия на устойчивото развитие;
- Зависимост от изминатия път (path dependence), посока и перспективи на икономическото развитие на отделните страни и региони.

Политикономия на закъснялото развитие:

- Развити и развиващи се страни;
- Теории за неразвитостта, „предимствата на изостаналостта“, зависимото, автономното, неравномерното, закъснялото и догонващо развитие – от Фридрих Лист през Пол Баран, Андре Г. Франк и Александър Гершенкрон до И. Уолърстейн и В. Иноземцев;
- Ендогенни и екзогенни фактори в закъснялото развитие;
- Дългово развитие;
- Експортно ориентирано развитие;
- Азиатски политикономически модел на развитие;
- Политикономия на развитието на Латинска Америка;
- Успешни модели на закъсняло развитие: Финландия, Сингапур, Ирландия;
- Политикономия на закъснялата модернизация;
- Политикономия на развитието на Африка.

Политикономия на развитието на Китай:

- Ролята на държавата в китайската модернизация;
- Специфика на китайския преход от държавен социализъм към интеграция в глобалния капитализъм;
- Дългосрочни предизвикателства пред китайското развитие.

Политикономия на развитието на България:

- Политикономия на развитието на българските земи като периферия на световната капиталистическа система през XVII-XIX век;
- Политикономия на развитието на първия български капитализъм 1879-1944 г.;

- Политикономия на държавния социализъм в България;
- Политикономия на прехода от държавен социализъм към глобален капитализъм.

Политикономия на държавния социализъм:

- Мобилизационна модернизация;
- Политикономия на сталинизма.

Политикономия на източноевропейския преход:

- Политическа икономика на реформите.

История на политикономията.

**ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА ПРОГРАМА ПО ДИСЦИПЛИНАТА
„ОСНОВИ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА ИКОНОМИЯ“**

Предлаганата дисциплина политическа икономика е като базов задължителен курс за всички специалности, който да се чете в първи или втори курс, заедно с базови задължителни курсове и по история на икономическите теории, философия и стопанска история.

В него от по-горе описаните в резултат на преглед на съществуващата литература модули, в които са описани основните тематични кръгове, чрез които, от своя страна, са организирани преподаването и изследванията в развитите западни страни, съответно са побрани 15 по-значими теми, целта на които е да бъдат в основата на образованието на всички студенти за хорариум евентуално от 30 часа лекции и 30 часа упражнения. В тях се предвижда допълнително обобщаване в големи комплекси на проблемите, които са формулирани в 44 модула и над 400 по-конкретни въпроса, включени в тях. Отчита се също, че отделни проблеми ще бъдат засегнати също и в други базови дисциплини.

1. Предмет и методология на политическата икономика;
2. Политикономически системи;
3. Капитализъм и социализъм;
4. Икономическият човек;
5. Политикономия на правителствената регулация;
6. Пазар и демокрация;
7. Политикономия на трите власти;
8. Политическа икономика на политическите партии;
9. Политическа икономика на финансовата регулация;
10. Политическа икономика на социалната държава и бедността;
11. Политическа икономика на развитието;
12. Политикономия на развитието на България;
13. Сравнителна политическа икономика;
14. Международна политическа икономика;

15. Глобална политическа икономика.

6. ПРИМЕРЕН УЧЕБЕН ПЛАН ПО СПЕЦИАЛНОСТ „ПОЛИТИЧЕСКА ИКОНОМИЯ“

Учебният план отчита:

1. Световния опит в изследването и преподаването на политическа икономика;
2. Междудисциплинарните характеристики на политическата икономика и особено взаимодействията между икономика и политика;
3. Достиженията и проблемните ориентации на основните школи в политическата икономика;
4. Учебните дисциплини, които са изучавани през първите две години от обучението на студентите;
5. Това, че в първите две години се въвеждат и се изучават от всички студенти такива дисциплини като „Основи на политическата икономика“, „Философия“, „Стопанска история“, „История на икономическите теории“;
6. Бъдещите политикономисти ще се реализират в различни сфери на икономическия, обществен и политическия живот като анализатори, ръководители на различни организации, журналисти и в други подобни сфери;
7. Виждането за необходимост от широкопрофилни специалисти, ориентирани в глобалните проблеми, в политиката, правото и практиката на Европейския съюз и мястото на България в посочените проблеми;
8. Възможностите на трите секции от Катедра „Политическа икономика“ да осигурят качествено преподаване на основни учебни дисциплини;
9. Възможностите за привличане на преподаватели от други катедри на УНСС.

Семестър	З/И*	Учебна дисциплина	Хорариум
5	З	Политикономически теории	
5	З	Капитализми и социализми	
5	З	Демокрация и пазар	
5	З	Философия на икономиката	
5	З	Иконометрия	
5	И	Икономическият човек	
5	И	Конституционно право и конституционна политическа икономика	
5	И	Публично право	
6	З	Публичен икономикс	
6	З	Теория на публичния избор	
6	З	Политикономия на регионалното развитие	
6	З	Публичен икономикс	
6	З	Стратегическо управление	
6	И	Политическа етика	
6	И	Политикономия на политическите партии	
7	З	Сравнителна политическа икономика	
7	З	Международна политическа икономика	
7	З	Политическа икономика на ЕС	
7	З	Социалната държава и регулация на здравеопазването, образованието, пенсионната система и труда	
7	З	Политическа икономика на закъснялото развитие	
7	И	Политическа икономика на културата, науката и образованието	
7	И	Политическа икономика на енергетиката	
7	И	Политическа икономика на гражданското общество	
8	З	Глобална политическа икономика	
8	З	Политическа икономика на развитието	
8	З	Политическа икономика на финансовата регулация	
8	З	Политическа икономика на България	
8	З	Политическа икономика на Бразилия, Русия, Индия и Китай (БРИК)	
8	И	Политическа икономика на отбраната и войната	
8	И	Политическа икономика на престъпността и корупцията	

Забележка: Съкращенията З/И означават „задължителна дисциплина“ и „избираема дисциплина“.

СЪВРЕМЕННИ ТЕНДЕНЦИИ В ПРЕПОДАВАНЕТО НА ПОЛИТИЧЕСКА ИКОНОМИЯ

Резюме

След 1989 г. у нас бе създадена невярната представа за политическата икономия като за дисциплина, свързана еднозначно с държавния социализъм и неговата марксистко-ленинска политическа икономия. Поради това и преподаването на тази дисциплина бе прекратено и тя бе заменена с макро- и микроикономикс, които се разглеждаха като идеологически неутрални и съответстващи на реалностите на пазарната икономика. В настоящия текст се показва на фона на процесите в развитието на политикономията през последните две десетилетия в развитите западни страни неверността на наложилите се у нас представи за политикономията. Тази дисциплина днес претърпява ренесанс, разгръщайки се в рамките на множество различни школи, и се преподава и изследва във всички основни университети в света. В текста специално е разгледано мястото на тази дисциплина в Харвардския университет и Лондонското училище по икономика и политически науки. Проучват се също най-значимите публикации през последните години в областта на политикономията, различните специализирани списания по политическа икономия и се очертават нейните основни проблемни полета.

CURRENT TRENDS IN THE TEACHING OF POLITICAL ECONOMY

Summary

After 1989 it was created a false impression of political economy as a discipline associated unilaterally with the state socialism and its Marxist-Leninist political economy. Accordingly, the teaching of this discipline was discontinued and it was replaced by macro and microeconomics, which were seen as ideologically neutral and consistent with the realities of the market economy. It is shown on the background of development of political economy in the developed western countries in the last two decades the inadequacy of the imposed notions of political economy in our country. This discipline is now undergoing a renaissance in many different schools and paradigms. It is taught and studied in all major universities in the world. It is especially investigated the place of this discipline at Harvard University and London School of Economics and Political Science. A study is made also of the most important publications in recent years in the field of political economy, various specialized journals on political economy and on this basis its main problem fields are defined.